Іваницький С. О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноюридичних дисциплін
Луганського державного університету
внутрішніх справ
імені Е. О. Дідоренка

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНЕ ОБЛИЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ АДВОКАТУРИ

У статті здійснено наукове дослідження соціально-демографічного обличчя української адвокатури. Простежено динаміку змін кількості адвокатів України у 2004–2015 роках. Висвітлено тенденції розвитку соціально-демографічних показників української адвокатури на регіональному та національному рівнях. Здійснено порівняльний аналіз чисельності й гендерного складу адвокатури України та Європи. Співставлено статистичні дані Державної фіскальної служби України щодо адвокатів із інформацію, що міститься в Єдиному реєстрі адвокатів України.

Ключові слова: *адвокат, адвокатське об'єднання, адвокатура, адвокатське бюро, демографія, адвокатська діяльність.*

В статье осуществлено научное исследование социально-демографического облика украинской адвокатуры. Прослежена динамика изменения количества адвокатов Украины в 2004–2015 годах. Освещены тенденции развития социально-демографических показателей украинской адвокатуры на региональном и национальном уровнях. Осуществлен сравнительный анализ численности и гендерного состава адвокатуры Украины и Европы. Сопоставлены статистические данные Государственной налоговой службы Украины об адвокатах с информацией, содержащейся в Едином реестре адвокатов Украины.

Ключевые слова: *адвокат, адвокатское объединение, адвокатура, адвокатское бюро, демография, адвокатская деятельность.*

Основою будь-якої серйозної доктринальної розробки виступає ґрунтовний аналіз емпіричних джерел. Особливо актуальним це є для такої молодої галузі пізнання як наука про адвокатуру. Конкретні емпіричні дослідження й узагальнення у цій сфері, на жаль, залишаються поодинокими. Як наслідок, називаються істотно різні цифри [1, с. 3; 2, с. 13] щодо загальної кількості адвокатів, які практикують, їх статевого складу, досвіду роботи, організаційних форм адвокатської діяльності, динаміки розвитку цих показників тощо. Оперування довільними чи недостовірними параметрами призводить до «міфологізації» діяльності адвокатури, помилкових теоретичних висновків і законодавчих рішень.

Попри те, що деякі аспекти зазначених питань висвітлювалися у працях Т. В. Варфоломеєвої, І. В. Голованя, С. В. Гончаренка, А. В. Іванцової, В. О. Попелюшка, О. Г. Яновської та ін., проте цілісної картини соціально-демографічного обличчя адвокатури України, яке сформувалося після набуття чинності Закону України «Про адвокату-

ру та адвокатську діяльність», дотепер не вироблено, що обумовлює важливість їх розгляду в межах представленої праці.

Метою статті є науковий аналіз соціально-демографічного обличчя української адвокатури.

Задля її реалізації нами 20 червня 2015 року було скопійовано 13762 профайли адвокатів з Єдиного реєстру адвокатів України, які було оброблено протягом півроку. Репрезентативність вибірки забезпечена суцільним дослідженням інформації про адвокатів, які представляють десять регіонів з відмінним рівнем промислового й людського потенціалу (Вінницька, Закарпатська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Тернопільська, Харківська, Чернігівська області й м. Київ). На жаль, в ЄРАУ відсутні дані про дату народження адвокатів, що дещо обмежило нас у з'ясуванні їх вікового складу, часткове уявлення про який можливо скласти шляхом аналізу стажу професійної діяльності.

Іншою проблемою, із якою ми зіткнулися, стала відсутність достовірних і повних відомостей про чисельність і склад адвокатів за минулі роки. Вивчення такої інформації дозволяє простежити динаміку змін протягом певного періоду. У тогочасній пресі інколи з'являлися приблизні або поверхові розрахунки, проте вимогам точності відповідало лише два джерела [3; 4] за 2004 р. й 2010 р., що визначило широку амплітуду проведеного аналізу (див. табл. 1).

Як бачимо, загальна кількість адвокатів за останні десять років збільшилася майже у два рази. За цей період окремі регіональні адвокатури відчули, без перебільшення, революційний зріст. Так, у 4,4 рази зросла кількість членів адвокатських громад Черкащини та Волині, не набагато відстають Рівненська (4,2 рази), Запорізька (3,4 рази), Чернігівська, Хмельницька й Полтавська області, а також м. Севастополь (3, 1 рази). Кардинальне оновлення кадрів засвідчує, що система адвокатури перебуває в активному русі, вбираючи свіжі ідеї, цінності, підходи.

Збільшення облікової, реєстрової кількості адвокатів не зняло з порядку денного питання, скільки ж з них реально надає правову допомогу? Щоб відповісти на нього, а також висвітлити суміжні аспекти, ми узагальнили результати проаналізованих профайлів адвокатів в табл. 2.

Аналізуючи дані 2-ї та 5-ї таблиць, слід звернути увагу, що у Львівській, Миколаївській, Харківській та Чернігівській областях стаж й дані про організаційну форму адвокатської діяльності розраховувалися без урахування 60-ти, 3-х, 2-х та 83-х адвокатів відповідно. Це пов'язано із відсутністю щодо цих адвокатів, право на заняття адвокатською діяльністю яких зупинено, відповідних записів у ЄРАУ.

У третьому стовпчику табл. 2 розмежовано загальну кількість адвокатів у відповідному регіоні за ЄРАУ й фактичну кількість адвокатів, право на заняття адвокатською діяльністю яких не припинено. Це викликано тим, що в окремих областях до ЄРАУ внесено чимало осіб, право на заняття адвокатською діяльністю яких припинено. Наприклад, у Полтавській області кількість таких адвокатів у реєстрі склала 10,6%, в Тернопільській – 9,6%. В середньому у державі їх питома вага становить 2,7%.

Право на заняття адвокатською діяльністю кожного п'ятого адвоката, внесеного в ЄРАУ(19, 5%), зупинено. Найнижчим є цей показник в м. Києві (5,6%) та Миколаївській області (10,4%); найвищим – у Чернігівській (41,8%), Закарпатській (24,5%) та Львівській (23,6%) областях.

Кожен третій український адвокат є жінкою (34%). Найбільше жінок-адвокатів на Одещині (41, 4%), найменше – на Закарпатті (28, 8%).

Вітчизняна адвокатура має схожі показники гендерного представництва із Німеччиною (33%) та деякими постсоціалістичними країнами «нової Європи»,

Табл. 1 Динаміка змін кількості адвокатів України у 2004–2015 рр.

№	Регіон	2004 р. (за станом на 05.02.2004)	2010 р. (за станом на 01.01.2010)	2015 р. (за станом на 20.06.2015)
1	Автономна Республіка Крим	750	1138	1436
2	Вінницька область	320	545	683
3	Волинська область	147	277	651
4	Дніпропетровська область	995	1590	1979
5	Донецька область	1472	2235	3288
6	Житомирська область	262	379	586
7	Закарпатська область	258	484	652
8	Запорізька область	346	517	1154
9	Івано-Франківська область	417	686	865
10	Київська область	2044	4163	3507
11	Кіровоградська область	202	365	483
12	Луганська область	692	816	644
13	Львівська область	898	1514	1821
14	Миколаївська область	214	490	607
15	Одеська область	1084	1660	2142
16	Полтавська область	372	571	1142
17	Рівненська область	210	564	883
18	Сумська область	188	276	371
19	Тернопільська область	278	368	541
20	Харківська область	983	1611	1802
21	Херсонська область	206	379	445
22	Хмельницька область	239	343	733
23	Черкаська область	136	337	601
24	Чернівецька область	202	373	606
25	Чернігівська область	164	454	515
26	м. Київ	1696	3037	3857
27	м. Севастополь	101	184	309
	Загалом	**14 876**	**25 356**	**32 303**

зокрема, Чехією (35%), Литвою (38%), Словаччиною (42%). Спостерігається невелике відставання у цьому плані від низки «старих демократій» Європи, зокрема, Франції (54%), Англії та Уельсу (47%), Італії (47%).

Дані щодо стажу адвокатської діяльності свідчать про те, що на відміну від багатьох правоохоронних органів, де високою є питома вага молоді й плинність кадрів, професійне ядро адвокатури складають досвідчені фахівці. Стаж до 3-х років має у середньому кожен п'ятий адвокат. Найменше таких на Чернігівщині (7,8%), найбільше – на Закарпатті (34%).

Майже 56% українських адвокатів мають стаж професійної діяльності, що перевищує 6 років.

Досить високою є пропорція умудрених досвідом членів професії (21%), тобто адвокатів, які більше 15 років захищають інтереси довірителів. На Вінниччині вони становлять 28,1%, на Харківщині – 27,6%.

Табл. 2 Соціально-демографічні показники української адвокатури

№ з/п	Область	Кіль-сть за реєстром/ Кіль-сть діюч.	Стаж на 20.06.2015			Стать		Зупинено		Припинено	
			Період	Кіль-сть	%	М	Ж	Кіль-сть	%	Кіль-сть	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Вінниць-ка	683/ 679	До 3-х р.	110	16,2	437	242	135	19,9	4	0,6
			Від 3 до 6 р.	113	16,6	64,4%	35,6%				
			Від 6 до 10 р.	158	23,3						
			Від 10 до 15 р.	107	15,8						
			Від 15 р.	191	28,1						
2	Закар-патська	652/ 650	До 3-х р.	221	34	463	187	159	24,5	2	0,3
			Від 3 до 6 р.	89	13,7	71,2%	28,8%				
			Від 6 до 10 р.	129	19,9						
			Від 10 до 15 р.	77	11,8						
			Від 15 р.	134	20,6						
3	м. Київ	3857/ 3851	До 3-х р.	559	14,5	2632	1219	215	5,6	6	0,2
			Від 3 до 6 р.	1120	29,1	68,4%	31,6%				
			Від 6 до 10 р.	1132	29,4						
			Від 10 до 15 р.	485	12,6						
			Від 15 р.	555	14,4						
4	Львів-ська	1821/ 1779	До 3-х р.	406	23,6	1195	584	419	23,6	42	2,3
			Від 3 до 6 р.	383	22,3	67,2%	32,8%				
			Від 6 до 10 р.	357	20,8						
			Від 10 до 15 р.	174	10,1						
			Від 15 р.	399	23,2						
5	Микола-ївська	607/ 607	До 3-х р.	127	21,0	409	198	63	10,4		
			Від 3 до 6 р.	159	26,3	67,4%	32,6%				
			Від 6 до 10 р.	112	18,5						
			Від 10 до 15 р.	76	12,6						
			Від 15 р.	130	21,5						
6	Одеська	2142/ 2092	До 3-х р.	510	24,4	1225	867	363	17,4	50	2,3
			Від 3 до 6 р.	418	20,0	58,6%	41,4%				
			Від 6 до 10 р.	390	18,6						
			Від 10 до 15 р.	326	15,6						
			Від 15 р.	448	21,4						
7	Полтав-ська	1142/ 1021	До 3-х р.	214	21,0	664	357	214	21,0	121	10,6
			Від 3 до 6 р.	295	28,9	65,0%	36,0%				
			Від 6 до 10 р.	214	20,9						
			Від 10 до 15 р.	93	9,1						
			Від 15 р.	205	20,1						
8	Терно-пільська	541/ 489	До 3-х р.	89	18,2	336	153	97	19,8	52	9,6
			Від 3 до 6 р.	132	27,0	68,7%	31,3%				
			Від 6 до 10 р.	98	20,0						
			Від 10 до 15 р.	77	15,8						
			Від 15 р.	93	19,0						
9	Харків-ська	1802/ 1792	До 3-х р.	227	12,7	1076	716	195	10,9	10	0,6
			Від 3 до 6 р.	420	23,5	60,1%	39,9%				
			Від 6 до 10 р.	377	21,1						
			Від 10 до 15 р.	272	15,2						
			Від 15 р.	494	27,6						

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
10	Чернігівська	515/514	До 3-х р.	40	7,8	360	154	215	41,8	1	0,2
			Від 3 до 6 р.	131	25,5	70,0%	30,0%				
			Від 6 до 10 р.	140	27,2						
			Від 10 до 15 р.	46	8,9						
			Від 15 р.	74	14,4						
Загалом:		13762/13474	**Середнє значення стажу**			**Середнє значення**		**Зупинено (середнє значення)**		**Припинено (середнє значення)**	
			за періодами	**Кіль-сть**	**%**	880	467	207		29	
			До 3-х р.	250	19,3	66,1%	33,9%				
			Від 3 до 6 р.	326	23,3						
			Від 6 до 10 р.	311	22,0						
			Від 10 до 15 р.	173	12,8						
			Від 15 р.	272	21,0						

Табл. 3 Кількість адвокатів у країнах Європи [5]

№	Назва країни	Кількість адвокатів	Кількість жінок-адвокатів	Кількість адвокатів на 100 тис. жителів
1	Україна	32 303	10 951 34%	71,4
2	Німеччина	163 690	54 139 33%	201,6
3	Великобританія (Англія та Уельс)	184 019	86 588 47%	328,2
4	Франція	60 223	32 531 54%	93,8
5	Італія	246 786	115 494 47%	405,9
6	Іспанія	253 190	105 580 42%	545,2
7	Угорщина	12 512	5 490 44%	127
8	Чехія	12 015	4 228 35%	114
9	Словакія	5 867	2 437 42%	108,2
10	Литва	2074	796 38%	71,7

Для обрахунку фактичної кількості адвокатів, які практикують в Україні, необхідно загальне число адвокатів за реєстром (32 303), зменшити на кількість тих, право на заняття адвокатською діяльністю яких припинено (2,7%) й призупинено (19,5%). Отримані дані (25 035) дають уявлення про тих, хто реально практикує, хоча насправді це число є меншим. До таких висновків ми прийшли на підставі аналізу інформації, отриманої від Державної фіскальної служби України згідно листів-відповідей І. В. Голованю [6] та С. О. Іваницькому [7]. Відомості подаються нижче у табл. 4.

Представлені дані свідчать про те, що кількість осіб, які суміщають підприємницьку та адвокатську діяльність, знижується. Спостерігається незначне, але поступове збільшення кількості ад-

Табл. 4. Динаміка змін кількості фізичних осіб-підприємців, а також осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність, щодо яких в органах ДФС України наявна інформація про те, що вони є адвокатами

№	Дата	Кількість фізичних осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність, щодо яких наявна інформація, що вони є адвокатами	Кількість фізичних осіб-підприємців, щодо яких наявна інформація, що вони є адвокатами
1.	2012 рік (станом на 15.08)	8884	3751
2.	2013 рік (станом на 13.09)	10733	3579
3.	2014 рік (станом на 01.09)	11115	2787
4.	2015 рік (станом на 01.09)	11328	2572

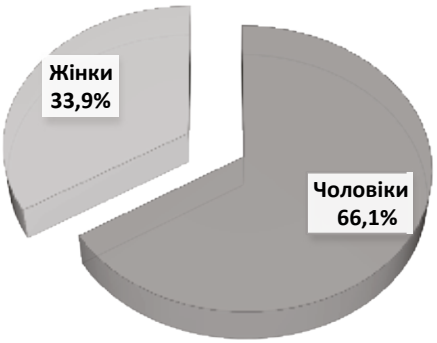

Діаграма 1. Гендерний склад адвокатури України

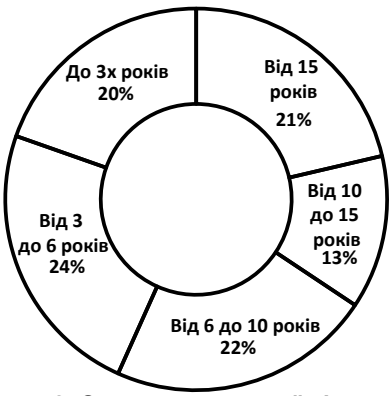

Діаграма 2. Стаж адвокатської діяльності

вокатів, які здійснюють незалежну професійну діяльність.

Цікавими є результати аналізу організаційних форм адвокатської діяльності (табл. 5)

Відразу зауважимо, що через порушення адміністраторами ЄРАУ п. 3.1.3 Порядку ведення ЄРАУ, затвердженого рішенням РАУ № 26 від 17.11.2012 р., зокрема, незазначення в ЄРАУ організаційних форм адвокатської діяльності ми були змушені вказати ці випадки в окремому стовпчику («Інше»). Як правило, в таких профайлах називалися «юридична консультація», «юридична компанія», «адвокатська фірма» тощо, проте не розкривалася належність до тієї чи іншої організаційної форми адвокатської діяльності або містилося посилання на певну організаційно-правову форму господарювання (ТОВ, ПрАТ тощо). Це збільшило похибку під час формування загальної картини стану справ на цій ділянці.

Незважаючи на недоліки у веденні ЄРАУ, очевидно, тим не менше, що домінуючою організаційною формою адвокатської діяльності є індивідуальна адвокатська практика, якою займаються три чверті українських адвокатів. Найбільше індивідуалів на Вінниччині (85,3%), Полтавщині (82%) й Харківщині (81,1%). Найменше їх на Львівщині (58,4%), Миколаївщині (65,9%), а також в м. Києві (70,6%). Спостерігається закономірність: адвокати з аграрних регіонів більшою мірою схильні надавати правову допомогу індивідуально.

Близько одного відсотка українських адвокатів обирають таку форму адвокат-

Табл. 5 Організаційні форми адвокатської діяльності

№ з/п	Область	Організаційні форми адвокатської діяльності							
		Індивідуальна діяльність		Адвокатське об'єднання		Адвокатське бюро		Інше	
		Кіль-сть	%	Кіль-сть	%	Кіль-сть	%	Кіль-сть	%
1	Вінницька	579	85,3	12	1,8	5	0,7	83	12,2
2	Закарпатська	471	72,5	13	2	7	1,1	159	24,4
3	м. Київ	2717	70,6	791	20,5	59	1,5	284	7,4
4	Львівська	1038	58,4	232	13,0	22	1,2	487	27,4
5	Миколаївська	400	65,9	106	17,5	4	0,7	97	15,9
6	Одеська	1521	72,7	278	13,3	15	0,7	278	13,3
7	Полтавська	837	82,0	2	0,2	9	0,9	173	16,9
8	Тернопільська	369	75,5	16	3,3	4	0,8	100	20,4
9	Харківська	1454	81,1	143	8,0	19	1,1	176	9,8
10	Чернігівська	366	71,2	18	3,5			130	25,3
Загалом:	**Індивідуальна діяльність (середнє значення)**		**АО (середнє значення)**		**АБ (середнє значення)**		**Інше (середнє значення)**		
	Кіль-сть	**%**	**Кіль-сть**	**%**	**Кіль-сть**	**%**	**Кіль-сть**	**%**	
	975	73,5	161	8,3	14	0,9	196	17,3	

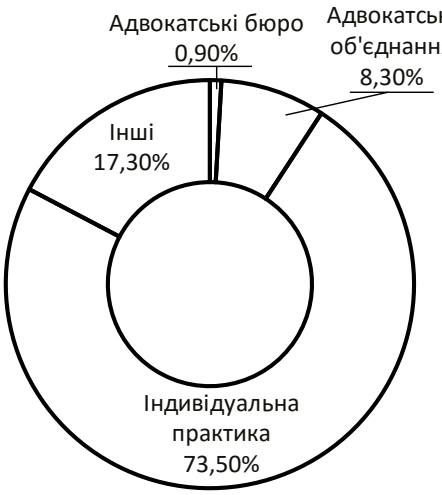

Діаграма 3. Організаційні форми адвокатської діяльності

ської діяльності як адвокатське бюро. Найпопулярнішим воно є в м. Києві.

В адвокатських об'єднаннях надають правову допомогу 8,3% вітчизняних адвокатів. Кожен п'ятий адвокат столиці (20,5%) є членом адвокатського об'єднання, на Миколаївщині цю форму обрали 17,5% адвокатів, на Одещині – 13,3%, Львівщині – 13%. У ряді регіонів показники є досить скромними: 0,2% (Полтавщина), 1,8% (Вінничина), 2% (Закарпаття).

Таким чином, у середньому український адвокат є чоловіком старше 35 років, який має достатній досвід професійної діяльності й надає у місті правову допомогу індивідуально як самозайнята особа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Березнева І.* Фіскальні турботи професійної спільноти / І. Березнева // Закон і бізнес. – 2014. – № 31: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/print/95213-yak_virishiti_podatkovi_problemi_ukrainskih_advokativ.html.
2. *Сафулько С.* Інтерв'ю / С. Сафулько // Український адвокат. – 2009. – № 1. – С. 13.
3. Єдиний реєстр адвокатів України. – К.: Вища кваліфікаційна комісія адвокатури при Кабінеті Міністрів України, концерн «Видавничий дім «Ін юре», 2004. – 1168 с.
4. Звіт про діяльність Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури за 2009 рік // Український адвокат. – 2010. – № 9. – С. 26–29.
5. Дані за європейськими країнами частково наведено на підставі: CCBE lawyers' statistics 2015 p.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/NTCdocument/2015_Table_of_Lawyer1_143314083 4.pdf.
6. Лист Міністерства доходів і зборів України І. В. Голованю від 10 грудня 2013 р. № 6449 / 1794–99–18–0301–14: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sfs.gov.ua/podatki-ta-zbori/zagalnoderjavni-podatki/podatok-na-dohodi-fizichnih-/listi-dps/print-131474.html.
7. Лист Державної фіскальної служби України С. О. Іваницькому від 18 листопада 2015 р. № 10774/ І/ 99–99–11–02–04–19.

Ivanitsky S. Socio-demographic shape of the Ukrainian legal profession.

The article presents a scientific study of socio-demographic shape of the modern Ukrainian legal profession. Was analyzed the evolution of the number of advocates of Ukraine in 2004–2015. We investigated trends in the development of socio-demographic indicators of the Ukrainian legal profession at the regional and national level. Was made a comparative analysis of the number and gender composition of the Ukrainian legal profession and Europe. The examination of the experience of advocacy led to the conclusion that unlike many law enforcement agencies, where high is the share of young people and the turnover of staff, the professional core of the legal profession are experienced professionals.

It is noted that the number of people who combine business and advocacy decreases. There is a small but gradual increase in the number of lawyers who carry out independent professional activity.

Was the scope of the prevalence of organizational forms of advocacy (individual advocate's practice, law office, legal association). Attention was drawn that the dominant organizational form of legal profession is individual advocate's practice, which is three-quarters of Ukrainian advocates. The results of the analysis were presented in form of tables and diagrams and are illustrated by statistical data from other countries. It is concluded that the average Ukrainian advocate is the man older than 35 years who have sufficient professional experience, and provides in the city individual advocate's practice.

Keywords: *advocate, legal association, legal profession, law office, demography, advocate's activity.*

Стаття надійшла до редакції журналу 4 березня 2016 р.